

ರಮಾಬಾಯಿಯ ಆದರ್ಶ ಗುಣ ಮತ್ತು ಅಂಬೇಡ್ಕರವರ ವೈಚಾರಿಕತೆ

ಶಿವಾನಂದ ಎಮ್ ವಾಲೀಕಾರ*

*ಸಂಶೋಧನಾರ್ಥಿ, ಕನ್ನಡ ಅಧ್ಯಯನ ಸಂಸ್ಥೆ, ಗುಲಬರ್ಗಾ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯ, ಕಲಬುರಗಿ.

ಸಾರಾಂಶ: (Abstract)

ರಮಾಬಾಯಿಯ ಕಾದಂಬರಿಯನ್ನು ಮೂಲದಲ್ಲಿ ಡಾ. ಯಶವಂತ ಮನೋಹರ್‌ರವರು ಬರೆದಿದ್ದಾರೆ. ಕನ್ನಡಕ್ಕೆ ಡಾ.ಎಚ್.ಟಿ.ಪೋತೆಯವರು ಕನ್ನಡಕ್ಕೆ ತಂದಿದ್ದಾರೆ. ರಮಾಬಾಯಿಯ ಕಾದಂಬರಿಯು ರಮಾಬಾಯಿಯ ಸಾಂಸಾರಿಕ ಜೀವನ ಚಿತ್ರಣವನ್ನು ಕಟ್ಟಿಕೊಡುತ್ತದೆ. ಇದೊಂದು ಸಾಮಾಜಿಕ ಕಾದಂಬರಿಯಾಗಿದೆ. ಬಾಬಾ ಸಾಹೇಬರ ಜೀವನದಲ್ಲಿ ರಮಾಬಾಯಿಯ ಪಾತ್ರ ಹಾಗೂ ಅವಳು ಅನುಭವಿಸುವ ತಲ್ಲಣಗಳ ಕಥನಕ್ರಮವಿರುವುದನ್ನು ಕಾಣುತ್ತೇವೆ. ಅವಳ ಅಂತರಾಳವನ್ನು ಕೆದಕಿ ನೋಡುವ ಘಟನೆಗಳ ಚಿತ್ರಣವಿದೆ. ರಮಾಬಾಯಿ ಕೇವಲ ಸ್ತ್ರೀಯಲ್ಲ, ಕಥೆಯ ಪಾತ್ರವಾಗಿರಲಿಲ್ಲ ಬದಲಿಗೆ ಕರುಣಾಮಯಿಯಾಗಿದ್ದಳು. ಅವಳು ಮಾತೃತ್ವದ ಮಹಾಕಾವ್ಯದಂತಿದ್ದಳು. ರಮಾಬಾಯಿ ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಮಹಾಮಾತೆಯ ಸ್ಥಾನವನ್ನು ಪಡೆದುಕೊಂಡಿದ್ದಾಳೆ. ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಏನು ಬಯಸಿದವಳಲ್ಲ, ಬೇಡಿದವಳಲ್ಲ, ಕೊಟ್ಟರೂ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುವಾಕೆಯಂತೂ ಮೊದಲೇ ಇಲ್ಲ. ಆಕೆಗೆ ನೀಡುವುದು ಮಾತ್ರ ಚೆನ್ನಾಗಿ ಗೊತ್ತಿತ್ತು. ಕಾದಂಬರಿಯ ಕೇಂದ್ರ ಪಾತ್ರ ರಮಾಬಾಯಿಯೇ ಆಗಿದ್ದಾಳೆ.

ಮುಖ್ಯಪದಗಳು (Keywords): ಅನುವಾದ ಸಾಹಿತ್ಯ, ಅಂಬೇಡ್ಕರ್, ರಮಾಬಾಯಿ, ವೈಚಾರಿಕತೆ.

ಪೀಠಿಕೆ

ದೃಷ್ಟಿಸವಾಲುಳ್ಳ ಹೆಣ್ಣು ಮಕ್ಕಳು ಪಿತೃ ಪ್ರಧಾನ ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಎರಡು ರೀತಿಯ ಶೋಷಣೆಯನ್ನು ಅನುಭವಿಸುತ್ತಾರೆ. ರಮಾಬಾಯಿಯ ಕಾದಂಬರಿಯು ಸಾಮಾಜಿಕ ಕಾದಂಬರಿಯಾಗಿದೆ. ರಮಾ ಈ ಕಾದಂಬರಿಯ ಮುಖ್ಯಪಾತ್ರದಾರಿಯಾಗಿದ್ದಾರೆ. ರಮಾರವರ ತಾಯಿ ಶ್ರೀಮತಿ ರುಕ್ಮಿಣಿ ಮತ್ತು ತಂದೆ ಭಿಕೂ. ರಮಾಳ ಬಾಲ್ಯದಲ್ಲಿಯೇ ಆಕೆಯ ತಂದೆ-ತಾಯಿ ಬದುಕಿನ ಪಯಣ ಮುಗಿಸಿದ್ದರು. ರಮಾಳು ತನ್ನ ಪೋಷಕರ ಸಾವಿನ ದುಃಖವನ್ನು ಸಹಿಸಿಕೊಂಡು, ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಎಂತಹ ಕಷ್ಟಗಳು ಎದುರಾದರೂ ಕೂಡ ಅಂಜದೆ ಧೈರ್ಯದಿಂದ ಎದುರಿಸಬೇಕೆಂದು ಮಾನಸಿಕವಾಗಿ ಗಟ್ಟಿಯಾದಳು. 'ಹೆಣ್ಣುಕಳು ಬ್ಯಾರೆ ಮನೀಗಿ ದೀಪಾ ಹಚ್ಚಲಿಕ್ ಹೋಗೂದಿರೈತಿ ಅಲ್ಲಿ ಮಂದೀನ ನಮ್ಮೋರಾಗಿ ಮಾಡ್ಕೂಬೇಕವಾ'¹ ನಿನ್ನ ಹಣೆಬರಹದಲ್ಲಿ

¹ಎಚ್.ಟಿ.ಪೋತೆ, ರಮಾಬಾಯಿ, ಪು.ಸಂ 6

ಏನು ಬರೆದಿರುತ್ತದೋ ಹಾಗೆ ಆಗುತ್ತದೆ. ಸುಖ-ದುಃಖ ಎಲ್ಲ ಸಮವಾಗಿ ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ನೆಮ್ಮದಿಯಿಂದ ಜೀವನ ಮಾಡಬೇಕು ಎಂದು ತಾಯಿ ರಮಾಳಿಗೆ ಹೇಳಿದಳು. ಮಗಳಿಗೆ ಸಂಸ್ಕಾರವನ್ನು, ಬದುಕು ಕಟ್ಟಿಕೊಳ್ಳುವಾಗ ಅನುಸರಿಸುವ ವಿಧಾನಗಳನ್ನು ಉಪದೇಶಿಸಿದಳು. ಭಿಕೂ ರುಕ್ಕಿಣಿ ದಂಪತಿಗಳು ತಮ್ಮ ಮಕ್ಕಳಿಗೆ ಕಲಿಸಿದ ಒಳ್ಳೆಯ ಗುಣಗಳಿಂದ ಸದ್ಗುಣಿಯಾದ ರಮಾಳನ್ನು ಜನರು ಹೊಗಳುತ್ತಿದ್ದರು. ಅವಳ ತಾಯ್ತಂದೆಯರು ಗತಿಸಿದ ಮೇಲೆ ಧುತ್ತೆ ಕಾಕನ ಮನೆಗೆ ಸೇರಿದರು. ರಮಾಳ ಹಾದಿಯಲ್ಲಿ ಮುಂದೆ ಒಂದೊಂದು ಪ್ರಶ್ನೆಗಳು ಉದ್ಭವಿಸುತ್ತಿದ್ದವು. ಮಂಕಾದ ಆಕೆಯ ಜೀವನ ಹೆತ್ತವರನ್ನು ನೆನೆಯುತ್ತಲೇ ಇತ್ತು. ಈ ಹಾದಿ ಎಲ್ಲಿಗೆ ಕರೆದುಕೊಂಡು ಹೋಗುವುದೆಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಯ ಜೊತೆಗೆ ಭವಿಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಸಂಭವಿಸಬಹುದಾದ ಘಟನೆಗಳಾವುವು? ವಿಧಿ ಏನೇನು ಬರೆದು ಇಟ್ಟಿದೆ? ಆಕೆ ಎದುರಾಗುವ ಸಮಸ್ಯೆಗಳಿಗೆ ಸೋಲುತ್ತಾಳೋ? ಗೆಲ್ಲುತ್ತಾಳೋ? ಆಸೆಯು ಮುಸುಕು ಕತ್ತಲಿನ ಹಾದಿಯಲ್ಲಿ ಬೆಳಕಿನ ನಿರೀಕ್ಷೆಯನ್ನು ಒತ್ತುಕೊಂಡು ಉಸಿರಾಡುತ್ತಿರುವಳು. ರಮಾಳ ಮುಷ್ಠಿಯಲ್ಲಿ ಬಗೆಹರಿಸಲಾರದ ಸಮಸ್ಯೆಗಳಿದ್ದವು. “ರಮಾ ಸುಂಟರಗಾಳಿಗೆ ಸಿಲುಕಿಕೊಂಡಿದ್ದು, ಆ ಸುಂಟರಗಾಳಿ ಸೆಳೆತ ಯಾವ ಕಡೆಗೆ ಇರುತ್ತದೆ ಆ ಕಡೆಗೆ ಆಕೆ ಹೋಗಬೇಕಿತ್ತು. ರಮಾ ಈಗ ಸುಂಟರಗಾಳಿಯ ಆಸರೆ ಯಾಗಿದ್ದಳು. ಇಡೀ ಬದುಕು ಭವಿಷ್ಯತ್ತಿನ ಕಗ್ಗತ್ತಲು ಮುಷ್ಠಿಯಲ್ಲಿ ಹಿಡಿದಿಟ್ಟುಕೊಂಡಿತು.”² ರಮಾಳ ಬದುಕು ಕಷ್ಟಕರವಾಘಿತ್ತು. ತೊಂದರೆಗಳು ಸುತ್ತಿಕೊಂಡು ಬೆನ್ನ ಹಿಂದೆಯೇ ಓಡಾಡುತ್ತಿದ್ದವು. ಬಂದ ಸಮಸ್ಯೆಯನ್ನು ಬಗೆಹರಿಸಿಕೊಂಡು ಜೀವನ ಸಾಗಿಸುವ ಅನಿವಾರ್ಯತೆಯ ಸಂದರ್ಭವು ಒದಗಿತು.

ಕೌಟುಂಬಿಕ ಜೀವನ

ರಮಾಳ ಬದುಕು ಹೇಳಿಕೊಳ್ಳುವಷ್ಟು ಶ್ರೀಮಂತಿಕೆಯಿಂದಿರಲಿಲ್ಲ. ಒಮ್ಮೊಮ್ಮೆ ಒಂದೊತ್ತಿನ ಊಟಕ್ಕೂ ರಜೆ ಹಾಕಬೇಕಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ಮನೆಯ ಮಂದಿಗೆ ಉಣಿಸಿ ಉಳಿದರೆ ತಿನ್ನಬೇಕೆನ್ನುವ ಪರಿಸ್ಥಿತಿ ಅವಳೆದುರಿಗಿತ್ತು. ಹೆಣ್ಣಿನ ಜೀವನದಲ್ಲಿ ತಾಯಿ ಬಹು ಮುಖ್ಯ ಪಾತ್ರವಹಿಸುತ್ತಾಳೆ ಆದರೆ ರಮಾಳಿಗೆ ತಾಯಿ ಇರಲಿಲ್ಲ ಅವಳ ಮದುವೆ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ತಾಯಿಯನ್ನು ನೆನದು ಬಹಳ ದುಃಖಿತಳಾಗುತ್ತಿದ್ದಳು. ‘ಅವ್ವಾ ನೀ ಯಾಕ ನಮ್ಮನ್ನು ಬಿಟ್ಟಿ ಹ್ಲಾದಿ. ನನ್ನ ಮದವಿಯಂತೂ ಬಹಳ ಭಾಳ ದೂರ ಇತ್ತು. ಆದರೆ ನೀ ಯಾಕ ಇನ್ನೂ ಅವಸ್ತ್ರಾ ಮಾಡ್ಡಿ? ನನಗ ನೀನಿನ ಸಂಸಾರಕ ಹಚ್ಚಾಕಿತ್ತಿ. ನಿನ್ನ ರಾಮಿಯ ಮದ್ದಿ ನೀನಿನ ಮಾಡಾಕಿತ್ತಿ. ಆದರೆ ಯ್ಯಾನೂ ಮಾಡ್ಡಿ ನೀ ನನ್ನ ಬಿಟ್ಟಿ ಹ್ಲಾದಿ. ಯವ್ವಾ, ನಂದ್ಯಾನರೇ ತಪ್ಪಿತ್ತಾನೆ?’³ ರಮಾಳ ಮನಸ್ಸು ತಾಯಿನ ನೆನದು ಕಳವಳಗೊಂಡಿತು. ಗೋವಿಂದ ಪುರಕರ ನೊಂದ ಮನಸ್ಸಿನಿಂದ ರಮಾಳ ಬಾಲ್ಯದಲ್ಲಿ ನಡೆದ ಘಟನೆಯನ್ನು ರಾಮಾಜಿಗೆ ಹೇಳಿದನು. ಬಹಳ ಓದಿದವನ ಹೆಂಡತಿಯಾಗುವ ಸೌಭಾಗ್ಯ ರಮಾಳ ಪಾಲಿಗೆ ಒದಗಿತು. ತನ್ನ ಭೀಮರಾವ್‌ನ ಮದುವೆಯಾಗುತ್ತದೆ ಎಂಬುದಕ್ಕೂ ಕೂಡ! ಸೊಸೆಯನ್ನು ಎಷ್ಟು ಮುದ್ದಾಡಬಹುದಿತ್ತು ನನ್ನ ಅವ್ವಾ! ಮನುಷ್ಯನ ಜೀವನದ ಸುಖದ ಕ್ಷಣದಲ್ಲಾದರೂ ಅವ್ವ ಇರಲೇಬೇಕು! ಅವ್ವಾ! ನಿನ್ನ ಭೀಮರಾವ್

²ಅದೇ ಪು.ಸಂ. 32

³ಅದೇ ಪು. ಸಂ. 16

ನಿನ್ನ ನೆನಪು ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದಾನವ್ವಾ! ಅವ್ವಾ! ನನ್ನ ಮದುವೆ ಆಗುತ್ತಿದೆ ನೋಡವ್ವಾ! ನೀನು ಇರಬೇಕಿತ್ತು ಅವ್ವಾ! ಎಂದು ಭೀಮರಾವ ತಾಯಿನ ನೆನೆದನು.

ಇವರ ಕುಟುಂಬದಲ್ಲಿ ಶಿಕ್ಷಣವೇ ಸರ್ವಸ್ವವಾಗಿತ್ತು. ಮೀರಬಾಯಿ ಕುಂಟಿಯಾಗಿದ್ದಳು. ಆಕೆ ರಮಾಳನ್ನು ಬಹಳ ಪ್ರೀತಿಸುತ್ತಿದ್ದಳು. ಸಾತ್ವಿಕ ಹುಡುಗಿಯಾದ ರಮಾಳ ಹೆಗಲ ಮೇಲೆ ಇಡೀ ಸಂಸಾರದ ಭಾರಬಿದ್ದಿತು. ಮದುವೆಯಾಗಿ ಬಂದು ಸೇರಿದ ಮನೆಯ ವಾತಾವರಣ ಉತ್ತುಮವಾಗಿತ್ತು. ಆಕೆ ತನ್ನ ದುಃಖದ ಮೇಲೆ ವಿಜಯ ಸಾಧಿಸುವಂತ ಧೈರ್ಯಶಾಲಿಯಾಗಿದ್ದಳು. ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಉತ್ಸಾಹವೇ ಉತ್ಸಾಹ, ಯಶವಂತ ಜನಿಸಿದ ಮೇಲೆ ರಮಾ ಕೌಟುಂಬಿಕ ಬದುಕಿನಲ್ಲಿ ಹೊಸತನ ಚಿಗುರಿತು. ಸಂತೋಷದಿಂದಿರುವಾಗ ತನ್ನ ಅತ್ತೆ ಭೀಮಾಬಾಯಿಯ ನೆನಪು ಕಾಡುತ್ತಿತ್ತು. ಮೀರಾಬಾಯಿ ಎಲ್ಲವು ಆಗಿದ್ದಳು. ತನ್ನ ಗಂಡ ಒಬ್ಬಂಟಿಯಾಗಿ ಬಿಟ್ಟುಹೋಗುವುದು ಇಷ್ಟವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಏನೂ ಮಾತನಾಡದೇ ಸುಮ್ಮನಿರುತ್ತಿದ್ದಳು. ಗಂಡನಿಗೆ ಒಳ್ಳೆಯದಾಗಲಿ ಎಂದು ಮನದಲ್ಲಿ ಹಾರೈಕೆ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದಳು. ಮಾವ ತೀರಿಕೊಂಡಾಗ ಸಂಸಾರದ ನೊಗ ರಮಾಳ ಹೆಗಲ ಮೇಲೆ ಬಿತ್ತು. ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಊಟ ಹಾಕುವುದು ಬಹಳ ಕಷ್ಟವಾಯಿತು. ಮಾವ ಹಣದ ಆಯವ್ಯಯ ಸಂಬಳಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ನೆಮ್ಮದಿಯಾಗಿದ್ದ ಸಂಸಾರ ಬಯಲಿಗೆ ಬಂತು. ಬಡತನ ಕಾಡತಲಿತ್ತು. ರಮಾ ಅಸಹಾಯಕಳಾದಳು. ಬಡತನದೊಂದಿಗೆ ಸಂಘರ್ಷ ಮಾಡಬೇಕಾಯಿತು. ಯಾವುದಕ್ಕೂ ಧೈರ್ಯಗೇಡಲಿಲ್ಲ. ಅಂಬೇಡ್ಕರ್‌ರವರು ಬದುಕಿನಲ್ಲಿ ಬಡತನ ಕಲಿಸುವ ಪಾಠವನ್ನು ಬೇರೆ ಯಾರು ಕಲಿಸಲಾರರು ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದರು. ಬಡತನದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿ ಬಡತನದಲ್ಲಿ ಬೆಳೆದು ಸೊಸೆಯಾಗಿ ಬಂದ ಮೇಲೆಯೂ ಬಡತನದಲ್ಲಿ ಬೆಂದು ಬಂಗಾರದಂತಾದಳು ರಮಾಬಾಯಿ. ಅಂಬೇಡ್ಕರ್‌ರವರ ಜೀವನದಲ್ಲಿ ರಮಾಳ ಜಾಗದಲ್ಲಿ ಬೇರೆಯವರು ಇದ್ದರೆ ಅವರು ಸಾಧನೆ ಮಾಡಲು ಸಾಧ್ಯವಾಗುತ್ತಿತ್ತೇ? ಸಂಸಾರದ ಸಮಸ್ಯೆಗಳಿಗೆ ನಲುಗಿ ಸಮಾಜದ ಸಮಸ್ಯೆಗಳಿಗೆ ಪರಿಹಾರ ಕಂಡುಕೊಳ್ಳಲು ಸಾಧ್ಯವಾಗುತ್ತಿತ್ತೇ? ಇವರ ಓದಿನ ಮನಃಸ್ಥಿತಿ ಅವಳಿಗೆ ಸರಿಬರಲಿಲ್ಲದ್ದಕ್ಕೆ ಕೌಟುಂಬಿಕ ಕಲಹಗಳಾಗುತ್ತಿದ್ದವು. ಅವಳಿಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಮಹಾನ್‌ರೂಪ ಪಡೆದು ಜಗತ್ತಿನ ಕಣ್ಣೆದುರು ಕಾಣಲು ಸಾಧ್ಯವಾಗುತ್ತಿತ್ತೇ? ಎಂದು ಅಂಬೇಡ್ಕರ್‌ರವರು ಆಲೋಚಿಸುತ್ತಿದ್ದರು.

ಆದರ್ಶತೆ ಬದುಕು

ರಮಾಬಾಯಿ ಆದರ್ಶ ಸ್ತ್ರೀಯಾಗಿದ್ದಳು. ಅವಳಲ್ಲಿರುವ ಆದರ್ಶ ಗುಣಗಳನ್ನು ಎಲ್ಲರೂ ಮೆಚ್ಚುತ್ತಿದ್ದರು. ಅವಳ ಆದರ್ಶದ ಫಲವಾಗಿಯೇ ಭಾರತ ಸಂವಿಧಾನವನ್ನು ಕಾಣುವಂತಾಯಿತು. ಅವಳ ತಾಳ್ಮೆಯ ಜೀವನ ನಮ್ಮೆಲ್ಲರಿಗೂ ಬದುಕು ರೂಪಿಸುವಲ್ಲಿ ಸಹಾಯಕಾರಿಯಾಯಿತು. ಅವಳ ಮೌಲ್ಯಯುತವಾದ ಜೀವನ, ತಾಳ್ಮೆ, ಶಕ್ತಿ, ಸ್ಥೈರ್ಯವು ಮಹಾನ್ ಚೇತನ ಅಂಬೇಡ್ಕರ್‌ರವರು ಯಶಸ್ಸು ಸಾಧಿಸಲು ಕಾರಣವಾಯಿತು. ಅಂಬೇಡ್ಕರ್‌ರವರು ಪ್ರಪಂಚದ ಮಗನಾಗಿ ಬೆಳೆದರು. ಅವಳು ಸಂಸಾರದಲ್ಲಿ ತ್ಯಾಗಮಯಿಯಾದಳು. ಗಂಡನಿಗೆ ಮುಕ್ತ ಸ್ವತಂತ್ರವನ್ನು ನೀಡಿದಳು. ಗಂಡನ ಬೆನ್ನಿಗೆ ನಿಂತು ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬ ಯಶಸ್ವಿ ಪುರುಷನ ಹಿಂದೆ ಸ್ತ್ರೀಯಿರುತ್ತಾಳೆಂಬುದನ್ನು ಸಾಬೀತುಪಡಿಸಿದಳು. ತಾಯಿ ಆದರ್ಶವಾಗಿ ಬದುಕಬೇಕೆಂದು

⁴ಅದೇ ಪು. ಸಂ 30

ಮಾದರಿಯ ಮಾತುಗಳನ್ನಾಡುತ್ತಿದ್ದಕ್ಕಾಗಿ ಪ್ರಮಾಣಿಕತೆಯ, ಸಚ್ಚಾರಿತ್ರ್ಯದಲ್ಲಿ ರಮಾಳ ಬದುಕು ಹಸನಾಗಿತ್ತು. ಮಾನವಂತರಾಗಿ ಬದುಕಬೇಕು, ಯಾರ ಉಸಾಬರಿಗೂ ಹೋಗಬಾರದು, ಯಾರ ನಡುವೆಯೋ ಹೋಗಬಾರದೆಂಬ ಸಂಸ್ಕಾರವನ್ನು ಮಗಳಿಗೆ ಕಲಿಸಿದಳು. ರಮಾಳು ಗಂಡನ ಶಿಕ್ಷಣ ಮತ್ತು ಸಂಸಾರದ ಜವಾಬ್ದಾರಿ ಎರಡನ್ನು ಹೆಗಲ ಮೇಲೆ ಒತ್ತುಕೊಂಡು ಯಾರಿಗೂ ಭಾರವಾಗದಂತೆ ನಿಭಾಯಿಸಿದಳು. ಯಾರ ಹಂಗಿನಲ್ಲೂ ಬಾಳದೇ ಬದುಕನ್ನು ಸಾಧಿಸಿ ತೋರಿಸಿದಳು. ತನ್ನ ಮಾತೃತ್ವವೇ ನಷ್ಟವಾಗುತ್ತಿರುವಾಗ ಗಂಡನಿಗೆ ಧೈರ್ಯಹೇಳಿ, ದುಃಖಕ್ಕೆ ಸಾಂತ್ವನ, ಸಮಾಧಾನ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಳು. ತನಗಾಗಿ ಒಂದು ಸೀರೆಯನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ಸಾಹೇಬರ ಓದಿಗಾಗಿ ಕಷ್ಟಪಡುತ್ತಿದ್ದಳು. ಅವರ ಓದಿಗೆ ರಮಾ ತನ್ನ ಬದುಕನ್ನೇ ಮುಡಿಪಾಗಿಟ್ಟಿದ್ದಳು. ಶ್ರೀಗಂಧ ಬೇರೆಯವರಿಗಾಗಿ ಇರುವಂತೆ, ದೀಪಾ ತಾ ಉರಿದು ಅನ್ಯರಿಗೆ ಬೆಳಕು ಕೊಡುವಂತೆ, ರಮಾಳ ಸರ್ವಸ್ವವೂ ಅಂಬೇಡ್ಕರ್‌ರವರು ಆಗಿದ್ದರು. ತನ್ನ ದುಃಖ, ನೋವುಗಳಿಗೆ ತಾನೇ ಸಂತಾನ ಹೇಳಿಕೊಳ್ಳುವ ಮನೋಧೋರಣೆಯು ಅವಳಲ್ಲಿತ್ತು. ಮುಕ್ತೈದೆಯಾಗಿ ಸಾವು ಕಂಡ ಅವಳು ಗಂಡನಿಗೆ ಒಳ್ಳೆಯ ಕೆಲಸ ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ಪ್ರೇರೇಪಿಸಿದಳು. 'ಬದುಕೆಲ್ಲ ನೋವನ್ನೇ ಉಂಡು ನೋವನ್ನೇ ಹೊಚ್ಚಿಕೊಂಡುಬದುಕಿದವಳು ಎಂಬ ಮಾತುಗಳು ಕೂಡ ಅವರ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಸುಳಿಯುತ್ತಿದ್ದವು'⁵ ಅಂಬೇಡ್ಕರ್‌ರವರಿಗೆ ಆದರ್ಶ ಪತ್ನಿಯಾಗಿದ್ದಳು. ಮನುಷ್ಯರಿಗೆ ನೆಮ್ಮದಿಯ ಬದುಕು ಸಿಗಬೇಕು. ಸಮಾನತೆಯ ಸಂವಿಧಾನ ಬರಬೇಕು. ಕಣ್ಣೀರಿನಿಂದ ಮುಕ್ತರಾಗಬೇಕು. ಬಡವರಿಗೆ ತಂದೆಯಾಗಬೇಕು. ನೀವೊಂದು ಮಹಾನ್ ಚೇತನವಾಗಬೇಕೆಂದು ಆಶಿಸುತ್ತೇನೆಂದು ರಮಾ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಳು. ಬೆಳಕು ಕೊಡುವ ಸೂರ್ಯನಾಗಬೇಕು. ಈ ದೇಶದಲ್ಲಿಯ ದುಃಖಗಳನ್ನು ಹೊಟ್ಟೆಯಲ್ಲಿಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುವ ತಾಯ್ತಂದೆಯಾಗಬೇಕೆಂದು ನಿವೇದಿಸಿಕೊಂಡಳು.

ಸಾವಿನ ಚಿತ್ರಣ

ರಮಾಬಾಯಿ ಕಾದಂಬರಿಯಲ್ಲಿ ಸುಖ-ದುಃಖ, ಬಡತನ, ಸಂಕಷ್ಟಗಳ ಜೊತೆಗೆ ಸಾವು ಅಸಂಭವನೀಯವಾಗಿ ನಡೆಯುತ್ತವೆ. ಅನಾರೋಗ್ಯ, ಬಡತನದ ಕಾರಣದಿಂದಾಗಿ ಒಂದಲ್ಲ ಒಂದು ಸಾವು ಆಗುತ್ತಿತ್ತು. ರಮಾಳ ತಾಯಿ ಗಂಡನ ಅನಾರೋಗ್ಯದ ಚಿಂತೆಯಿಂದ ಸತ್ತಳು. ಹೆಂಡತಿಯ ಸಾವು ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಅಘಾತವುಂಟು ಮಾಡಿದ್ದರೆ, ಒಂದುಕಡೆ ಎದೆನೋವು ಭಿಕ್ಕೂನನ್ನು ಸಾವಿನ ದವಡೆಯಿಂದ ರಕ್ಷಿಸಲು ಅಸಾಧ್ಯವಾಯಿತು. ರಮಾಳ ಮಾವ ರಮಾಜಿಯ ಸಾವು, ಅಂಬೇಡ್ಕರ್‌ರವರ ಮಲತಾಯಿ ಜೀಜಾಬಾಯಿಯ ಸಾವು, ಅಣ್ಣ ಆನಂದರಾವ್‌ನ ಸಾವು, ರಮಾ ಮತ್ತು ಅಂಬೇಡ್ಕರ್ ದಂಪತಿಗಳಿಗೆ ಹುಟ್ಟಿದ ರಮೇಶ, ಗಂಗಾಧರ ಅನಾರೋಗ್ಯದ ಕಾರಣದಿಂದ ಚಿಕಿತ್ಸೆ ಫಲಕಾರಿಯಾಗದೇ ಸತ್ತರು. ಸರಿಯಾಗಿ ಚಿಕಿತ್ಸೆ ಕೊಡಿಸಲು ಹಣವಿಲ್ಲದೇ ಈ ದಂಪತಿಗಳು ಮಕ್ಕಳನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಂಡರು. ವಯೋಸಹಜ ಕಾಯಿಲೆಯಿಂದ ಮೀರಾಬಾಯಿ ಸತ್ತಳು. ಮನೆಯಲ್ಲಿ ನಡೆದ ದುಃಖದ ಸಂಗತಿಗಳಿಂದ ರಮಾಳು ಧೈರ್ಯಗಡಲಿಲ್ಲ. ಗಂಡನ ಓದಿಗಾಗಿ ಪ್ರೋತ್ಸಾಯಿಸಿದಳು. ಇವರ ಮಗ ರಾಜರತ್ನ ನ್ಯೂಮೋನಿಯ ರೋಗದಿಂದ ಸತ್ತನು. ಇವರ ಮಕ್ಕಳು ಒಂದಲ್ಲ ಒಂದು ರೋಗದಿಂದ ಸಾಯಲು ಪರಿಸರ ಕಾರಣವೇ?

⁵ ಅದೇ ಪು. ಸಂ. 120

ಬಡತನವೇ? ಹುಟ್ಟಿದ ಮಕ್ಕಳು ಭಯಾನಕವಾಗಿ ಸಾಯುತ್ತಿರುವಾಗಲೂ ಈ ದಂಪತಿಗಳು ಶಿಕ್ಷಣವನ್ನು ಕೈಬಿಟ್ಟಿರಲಿಲ್ಲದ್ದಕ್ಕಾಗಿ ನಾವು ಸ್ವತಂತ್ರವಾಗಿ ಬದುಕಲು ಸಾಧ್ಯವಾಯಿತು. ನಿಂತ ಮರ ಒಂದೊಂದು ಎಲೆ ಉದುರಿಸುವಂತೆ ಸಾಹೇಬರ ಕಷ್ಟದ ಹಾದಿಗೆ ಜೊತೆಯಾಗಿದ್ದ ಸಂಗಾತಿ ಅವರನ್ನು ಬಿಟ್ಟುಹೋದಳು. ಸಾಯಲು ಕಾರಣವಿರುವ ಸಂದರ್ಭವನ್ನು ಕಥೆಯು ನಿರೂಪಿಸುತ್ತದೆ.

ವೈಚಾರಿಕತೆಯ ಪ್ರಜ್ಞೆ

ಕಾದಂಬರಿಯಲ್ಲಿ ಬರುವ ಅಂಬೇಡ್ಕರ್‌ರವರ ವೈಚಾರಿಕ ಚಿಂತನೆಯೇ ನಾವೆಲ್ಲರೂ ಅನುಭವಿಸುವ ಸುಖವೆಂದು ಹೇಳಿದರೆ ತಪ್ಪಾಗಲಾರದು. ಅವರ ದಿಟ್ಟವಾದ ಆಲೋಚನೆಗಳು, ಬದುಕಿನಲ್ಲಿ ಅವರು ತೆಗೆದುಕೊಂಡಿರುವ ಮಹತ್ವದ ನಿರ್ಧಾರಗಳು ನಮ್ಮ ಜೀವನಕ್ಕೆ ದಾರಿ ದೀಪಗಳಾಗಿವೆ. ಅಂಬೇಡ್ಕರ್‌ರವರಿಗೆ ಬಾಲ್ಯದಲ್ಲಿಯೇ ಗೊಡ್ಡು ಆಚರಣೆಗಳ ಬಗ್ಗೆ ವಿಶ್ವಾಸವಿರಲಿಲ್ಲ. ಅವರ ವೈಚಾರಿಕ ಪ್ರಜ್ಞೆ ಎಂತಹದು ಎಂದರೆ ಆಗಿನ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಸ್ತ್ರೀಯರಿಗೆ ಶಿಕ್ಷಣ ಕಲಿಸಬೇಕೆಂಬ ಮನೋಧೋರಣೆಯನ್ನು ಹೊಂದಿದ್ದರು. ತಮ್ಮ ಹೆಂಡತಿಗೆ ತಾವೇ ಅಕ್ಷರ ಕಲಿಸುವ ಮೂಲಕ ಅದನ್ನು ಚಲಾವಣೆಗೆ ತಂದರು. ಮನುಷ್ಯರು ಮನುಷ್ಯರಾಗಿ ಬಾಳಬೇಕು. ಜಾತೀಯತೆಯ ಬೇರು ಕಿತ್ತೊಗೆಯಬೇಕು. ವಿದೇಶೀಯರಂತೆ ಭಾರತೀಯರು ಮುಕ್ತ ವಾತಾವರಣದಲ್ಲಿ ಉಸಿರಾಡಬೇಕು. ಹಿಂದುಗಳು ಅಸ್ಪೃಶ್ಯರನ್ನು ಅಮಾನವೀಯವಾಗಿ ಧಳಿಸುವ ಕೃತ್ಯಗಳು ನಿಲ್ಲಬೇಕು. ಪಂಪ ಹೇಳಿದ 'ಮಾನವ ಜಾತಿ ತಾನೊಂದೆ ವಲಂ' ಎಂಬಂತೆ ಪರಿಶುದ್ಧ ಮಾನವ ಜಾತಿ ಉಳಿಯಬೇಕು. ಮೂಢನಂಬಿಕೆಗಳು, ಗೊಡ್ಡು ಸಂಪ್ರದಾಯಗಳು ಅಳಿಸಿಹೋಗಬೇಕು. ಸ್ವಾಸ್ಥ್ಯ ಜನರು ಮಡಿಮೈಲಿಗೆಯಿಂದ ಹೊರಬಂದು ಮಾನವರಾಗಿ ಬದುಕಬೇಕು, ಪೂಜೆ ಪೊಳ್ಳುತನವನ್ನು ಬಿಡಬೇಕು. ದೇವಾಲಯದಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಪ್ರವೇಶಿಸುವ ಅವಕಾಶ ಕಲ್ಪಿಸಿದರು. ದೇವರು ಸೃಷ್ಟಿಸಿರುವ ಜನರೇ ಜಾತೀಯತೆಯನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿಸಿದರು. ಈ ಜಾತೀಯತೆಯ ಬೇರು ಸಮೇತ ನಶಿಸಿಹೋಗಬೇಕೆಂದು ಆಲೋಚಿಸಿದರು. ಭಾರತದ ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬ ಪ್ರಜೆಯೂ ಸ್ವತಂತ್ರವಾಗಿ, ಗೌರವಯುತವಾಗಿ ಬದುಕಲು ಸಂವಿಧಾನವನ್ನು ರಚಿಸಿದರು. ದುಃಖದಲ್ಲಿ ಸಿಲುಕಿದ ಅನಾಥರು, ಧರ್ಮನೀತರನ್ನು ರಕ್ಷಿಸಿದರು. ನಮ್ಮ ಬದುಕಿಗೆ ನಾವೇ ಬೆಳಕಾಗಬೇಕೆಂಬುದನ್ನು ಹೇಳಿಕೊಟ್ಟರು. ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಸಮಾನತೆ, ಸೋದರತೆ, ಸ್ವತಂತ್ರ ಮತ್ತು ಸಾಮಾಜಿಕ ನ್ಯಾಯಗಳನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸುವಲ್ಲಿ ಮಹತ್ವದ ನಿರ್ಧಾರಗಳನ್ನು ಕೈಗೊಂಡರು. ಶತಮಾನಗಳಿಂದ ಅಪಮಾನಕ್ಕೊಳಗಾದವರನ್ನು ರಕ್ಷಿಸುವ ಚಿಂತನೆಯು ಸಫಲವಾಗಲು ರಮಾಬಾಯಿಯ ತ್ಯಾಗವು ಅನಿವಾರ್ಯವಾಗಿತ್ತು.

ಶಿಕ್ಷಣದ ಮಹತ್ವ

ಕಾದಂಬರಿಯು ಶಿಕ್ಷಣದ ಮಹತ್ವದ ಕುರಿತು ನಿರೂಪಿಸುತ್ತದೆ. ಅಂಬೇಡ್ಕರ್‌ರವರ ಕುಟುಂಬದಲ್ಲಿ ಶೈಕ್ಷಣಿಕ ವಾತಾವರಣವಿತ್ತು. ರಾಮ್‌ಜಿ ತಮ್ಮ ಮಗ ಬೆಳೆದು ಪ್ರಕಾಶಿಸುವ ನಕ್ಷತ್ರನಾಗುತ್ತಾನೆಂಬ ಆಸೆಯಂತೆ ಅಂಬೇಡ್ಕರ್ ಬೆಳೆದರು. ಬಡತನವಿದ್ದರೂ ತಂದೆ ತನ್ನ ಮಗನ ಶಿಕ್ಷಣಕ್ಕಾಗಿ ಬಹಳಷ್ಟು ಶ್ರಮಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ರಾಮ್‌ಜಿ ಶಿಕ್ಷಣದ ಮಹತ್ವ ಹಾಗೂ ಮೌಲ್ಯವನ್ನು ತಿಳಿದುಕೊಂಡಿದ್ದರು. ಮಗನ ಶಿಕ್ಷಣ ಪ್ರಗತಿಯಲ್ಲಿ ಹೊಸ ಹೊಸ ಕ್ರಾಂತಿಗಳು ಹುಟ್ಟಿಕೊಂಡಿರುವುದನ್ನು ನೋಡಿ ಆನಂದಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಮಗನಿಗೆ ಓದಿನ ಹೊರತು ಬೇರೆ ಯಾವುದರಲ್ಲಿ ಗಮನ ಕೊಡಬಾರದೆಂದು ಉಪದೇಶಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ರಾಮ್‌ಜಿ ಅಂಬೇಡ್ಕರ್‌ರವರಿಗೆ ಓದಿನ

ಹೊರತು ಯಾವುದೇ ಕೆಲಸವನ್ನು ಮಾಡಲು ಬಿಡುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ಒಮ್ಮೊಮ್ಮೆ ಪುಸ್ತಕ ಕೊಳ್ಳಲು ಹಣವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಆಭರಣಗಳನ್ನು ಅಡವಿಟ್ಟು ಪುಸ್ತಕವನ್ನು ಖರೀದಿಸಿ ಮಗನ ಓದಿಗೆ ಪ್ರೋತ್ಸಾಹಿಸುವ ಆದರ್ಶ ಗುಣವನ್ನು ರಾಮ್‌ಜಿ ಹೊಂದಿದ್ದರು. ಮಗನ ಓದಿಗಾಗಿ ತಡರಾತ್ರಿಯವರೆಗೆ ಎಚ್ಚರವಿರುತ್ತಿದ್ದರು. ಮಗನಿಗೆ ಓದಲು ಕೂರಿಸಿ ತಾವು ಮಲಗಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದರು. ಅವರು ಕಷ್ಟಪಟ್ಟು ಓದಿಸಿದ್ದಕ್ಕಾಗಿ ಅಂತಹ ಮೇಧಾವಿ ವ್ಯಕ್ತಿಯು ಭಾರತೀಯರ ಭವಿಷ್ಯಕ್ಕೆ ಆಧಾರವಾಗಲು ಸಾಧ್ಯವಾಯಿತು. ಅಂಬೇಡ್ಕರ್‌ರವರ ಹಾಸಿಗೆ ನಿಂದೆ ಮಾಡಲು ಇರಲಿಲ್ಲ. ಅದು ಎಚ್ಚರಗೊಳಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿದ್ದವು. ನಮ್ಮ ಹಾಸಿಗೆಗಳು ಮಲಗಿಕೊಳ್ಳಲಿಕ್ಕೆ ಇವೆಯಲ್ಲವೇ? ಶಿಕ್ಷಣ, ಸಂಘಟನೆ, ಹೋರಾಟ ಈ ಅಂಶಗಳು ಅಂಬೇಡ್ಕರ್‌ರವರ ಓದಿನ ಗಟ್ಟಿಕಾಳುಗಳಾಗಿ ಹೊರಬಿದ್ದವು.

ಅವರ ಶಿಕ್ಷಣಕ್ಕೆ ಅಡ್ಡಿಯಾಗಲಾರದ ಸುಸಂಸ್ಕೃತ ಹುಡುಗಿ ರಮಾ ಸಿಕ್ಕಿದಳು. ಅವರ ಶಿಕ್ಷಣಕ್ಕಾಗಿ ಶ್ರಮಿಸಿದಳು. ನೋವನ್ನು ಅನುಭವಿಸಿದಳು. ಬಡತನವನ್ನು ಎದುರಿಸಿದಳು. ತಮ್ಮ ಹೆಂಡತಿ ರಮಾಳಿಗೂ ಅಕ್ಷರದ ಮಹತ್ವವನ್ನು ತಿಳಿಸಲು ಪತ್ರವ್ಯವಹಾರ ಮಾಡಿದರು. ಗಂಡ ಅಕ್ಷರ ಕಲಿಸಿದ್ದರ ಉದ್ದೇಶ ತಿಳಿದ ರಮಾಳಿಗೆ ಗಂಡನ ಮಹತ್ವದ ಆಲೋಚನೆಗಳ ಬಗ್ಗೆ ಹೆಮ್ಮೆಯಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ತಮ್ಮ ಹೆಂಡತಿಗೆ ಅಕ್ಷರ ಕಲಿಸಿ, ಸ್ತ್ರೀಯರು ಶಿಕ್ಷಣ ಕಲಿಯಲು ಅರ್ಹರು ಎಂದು ಸಾಬೀತುಪಡಿಸಿದರು. ಜ್ಯೋತಿ ಬಾ ಪುಲೆ ತಮ್ಮ ಹೆಂಡತಿ ಸಾವಿತ್ರಿ ಬಾ ಪುಲೆಗೆ ಅಕ್ಷರ ಕಲಿಸಿದ ಕಥೆಯನ್ನು ಹೇಳಿ ರಮಾಳಿಗೆ ಶಿಕ್ಷಣದ ಮಹತ್ವವನ್ನು ತಿಳಿಸಿದರು. ರಮಾಳಿಗೆ ಪುಸ್ತಕಗಳು ಓದಿದಂತೆ ಗಂಡನ ವೈಚಾರಿಕ ಚಿಂತನೆಗಳು ಬೆಳೆದವು. ಅಂಬೇಡ್ಕರ್‌ರವರು ಮಹಾನ್ ವ್ಯಕ್ತಿಯಾಗಲು ರಮಾಬಾಯಿ ತಾಯಿಯಾಗಿ ಬೆನ್ನೆಲುಬಾದಳು. ರಮಾಳು ಅಕ್ಷರ ಕಲಿತಿದ್ದಕ್ಕಾಗಿ ವಿದೇಶದಲ್ಲಿದ್ದ ಗಂಡನ ಜೊತೆಗೆ ಪತ್ರವ್ಯವಹಾರ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಳು. ತನ್ನ ಕ್ಷೇಮ ಸಮಾಚಾರವನ್ನು ತಿಳಿಸುತ್ತಾ, ಗಂಡನ ಕ್ಷೇಮವನ್ನು ವಿಚಾರಿಸುತ್ತಿದ್ದಳು. ಆಗ ಅವಳಿಗೆ ಶಿಕ್ಷಣದ ಪ್ರಮುಖತೆಯು ತಿಳಿಯಿತು. ಆಕೆಗೆ ಗಂಡನ ಆಲೋಚನೆಯ ಬಗ್ಗೆ ಗೌರವ ಹುಟ್ಟಿತು. ಕೋಣೆಯ ಬಾಗಿಲು ಮುಚ್ಚಿಕೊಂಡು ಅಖಂಡವಾದ ಜ್ಞಾನಸಾಧನೆ ಮಾಡುತ್ತಿರುವಾಗ ಕುಟುಂಬದವರು ತೊಂದರೆ ಮಾಡುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ.

ಸಮಾರೋಪ

ಒಟ್ಟಾರೆಯಾಗಿ ಕಾದಂಬರಿಯಲ್ಲಿ ಬರುವ ರಮಾಬಾಯಿ ಇತರ ಪಾತ್ರಗಳು ಅಂಬೇಡ್ಕರ್‌ರವರ ಶಿಕ್ಷಣಕ್ಕಾಗಿ ಶ್ರಮಿಸಿರುವುದನ್ನು ಕಾಣುತ್ತೇವೆ. ಹಲವಾರು ನೋವು, ಸಂಕಷ್ಟಗಳು, ಸಾವುಗಳ ನಡುವೆ ರಮಾ ಎದೆಗುಂದಲಿಲ್ಲ. ಅಂಬೇಡ್ಕರ್‌ರವರಿಗೆ ಓದಿನಲ್ಲಿ ಮುಂದುವರೆಯಲು ಧೈರ್ಯ ಹೇಳಿ, ಸ್ಪೂರ್ತಿಯಾಗಿ ನಿಂತಳು. ಅವರು ಶಿಕ್ಷಣವನ್ನು ಪೂರೈಸಿಕೊಳ್ಳುವಲ್ಲಿ ಮಹತ್ವದ ಪಾತ್ರವಹಿಸುತ್ತಾಳೆ. ಸಮಾಜದಲ್ಲಿನ ಜನರು ಸುಖವಾಗಿ ಬಾಳಬದುಕಬೇನ್ನುವ ಉದ್ದೇಶದಿಂದ ತನ್ನ ಜೀವನವನ್ನು ಕಷ್ಟದಲ್ಲಿ ಸಿಲುಕಿಸಿದ ಮಹಾತಾಯಿದಳು. ರಮಾಬಾಯಿ ಕಾದಂಬರಿಯಲ್ಲಿ ಸಾಮಾಜಿಕ, ಆರ್ಥಿಕ, ಕೌಟುಂಬಿಕ, ಸಾವಿನ ಪರಿಕಲ್ಪನೆ, ಶಿಕ್ಷಣದ ಮಹತ್ವ, ಆದರ್ಶ, ಅಂಬೇಡ್ಕರ್‌ರವರ ವೈಚಾರಿಕ ಪ್ರಜ್ಞೆಯ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ಗ್ರಹಿಸಬಹುದಾಗಿದೆ.

ಆಕರ ಗ್ರಂಥ

- ಪೋತೆ ಎಚ್.ಟಿ. (2016). ರಮಾಬಾಯಿ. ಸಪ್ನ ಬುಕ್‌ಹೌಸ್, ಬೆಂಗಳೂರು.

ಪರಾಮರ್ಶಾನ ಗ್ರಂಥಗಲು

- ಕರೀಗೌಡ ಬೀಚನಹಳ್ಳಿ (ಸಂ.) (2009). ಭಾಷಾಂತರದ ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ನೆಲೆಗಲು. ಪ್ರಸಾರಾಂಗ ಕನ್ನಡ ವಿದ್ಯಾಲಯ, ಹಂಪಿ ವಿದ್ಯಾರಣ್ಯ.
- ಮೊಗಲ್ಳಿ ಗಣೇಶ್ (ಸಂ.) (2005). ಸಣ್ಣಕಥೆಗಲು. ಪ್ರಸಾರಾಂಗ, ಗುಲಬರ್ಗಾ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯ, ಗುಲಬರ್ಗಾ.
- ರಹಮತ್ ತರೀಕೆರೆ. (2019). ನ್ಯಾಯನಿಷ್ಠರಿಗಲ ಜತೆಯಲ್ಲಿ (ಹದಿನೈದು ಮಾತುಕತೆಗಲು). ಅಭಿನವ ಪ್ರಕಾಶನ, ಬೆಂಗಲೂರು.